

ЦИБРА М. Ф.**ДОКТОР ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК,
ПРОФЕСОР КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ, ІСТОРІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

УДК 300.372

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

В СТАТТІ ДОСЛІДЖУЄТЬСЯ СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ. РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ САМОТВЕРДЖЕННЯ. ПОКАЗАНО ЗНАЧЕННЯ САМОТВЕРДЖЕННЯ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ОСОБИСТІСТЬ, САМОТВЕРДЖЕННЯ, КРИТЕРІЙ САМОТВЕРДЖЕННЯ, РІВНІ САМОТВЕРДЖЕННЯ, СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ САМОУТВЕРЖДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

В СТАТЬЕ ИССЛЕДУЮТСЯ СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ САМОУТВЕРЖДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ, РАССМАТРИВАЕТСЯ МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ САМОУТВЕРЖДЕНИЯ. ПОКАЗАНО ЗНАЧЕНИЕ САМОУТВЕРЖДЕНИЯ ДЛЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПРАКТИКИ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ЛИЧНОСТЬ, САМОУТВЕРЖДЕНИЕ, КРИТЕРИЙ САМОУТВЕРЖДЕНИЯ, УРОВНИ САМОУТВЕРЖДЕНИЯ, СОЦИАЛЬНАЯ ПРАКТИКА

ACSEOLOGICAL POTENTIAL OF SELF - ASSERTION OF AN INDIVIDUAL

THE ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF SELF- AFFIRMATION OF AN INDIVIDUAL ARE STUDIED IN THE ARTICLE. THE MATHEMATICAL MODEL OF THE PROCESS OF SELF - AFFIRMATION IS INVESTIGATED. THE SIGNIFICANCE OF SELF - ASSERTION FOR SOCIAL PRACTICE IS SHOWN IN THE ARTICLE

KEY WORDS: INDIVIDUAL, SELF - ASSERTION, STANDARDS OF SELF - ASSERTION, SOCIAL PRACTICE

Інтерес до самоствердження (нагадаю російською мовою – самоутверждение - это утверждение утверждения утверждением) особистості, як окремої соціально-філософської категорії, обумовлений потребами майбутнього і винятково сучасним станом суспільних відносин. Власне, сама особистість веде постійний пошук точки опори, надійний притулок довічних добротворчих сподівань. Зацікавленість посилюється, набуває рис універсальної тенденції, властивої шерегу конкретних наук: політології, соціології, економічної теорії, біології, медицини, астрономії, психології, тощо.

Безумовно, особистість першочерговий об'єкт і суб'єкт суспільних змін, це, насамперед, надзвичайно динамічний, безпосередньо віддзеркалючий соціальну дійсність елемент. Можна також аксіоматично наполягати на тому, що суспільне життя змінюється настільки швидко та якісно, наскільки самостверджується особистість, і, відповідно, наскільки ці зміни втілюються у конкретних справах, обставинах — настільки прирощується сукупний потенціал Добра.

Наріжна ідея *позитивістського* спрямування категорії самоствердження особистості — обумовила відповідний пошук аргументів для обґрунтування та подальшого вдосконалення доказового апарату концепції самоствердження, як методологічної підстави дослідження особистості, її глибинного потенціалу. Відстеження процесу формування індивіду дозволить докладніше, змістовніше розуміти особливості та механізми взаємовпливу суб'єктивного та об'єктивного в умовах відродження державності, нації, культури, релігії і відповідного реформування соціальної дійсності. Геніальний мислитель, письменник Л. М. Толстой, на початку ХХ сторіччя занотував таку думку: "... устройство внешних форм общественной жизни

без внутрішнього совершенствования — это все равно, что перекладывать без известки, но на новый манер разваливающееся здание из неотесанных камней".*

Сьогодні соціологи відмічають поширення синдрому "нестачі людяності", уваги до потреб особистості, її віковичної мети самоствердитись на високоякісному, позитивному, добротворчому рівні. Опанувати філософську категорію самоствердження, засвоїти, із яких параметрів складається ця проблема, та чого вона варта на тлі сучасності, потрібно не лише за необхідністю усвідомити її вагу. Це, насамперед, закономірність обов'язку старшого покоління допомогти молодим людям *зважити* власні потреби та можливості для задоволення цих потреб. Це також обов'язок вчителів з досвідом допомогти спланувати власне життя молодим людям, з тим, щоб не знівечити намагання віднайти та залишити у суспільстві "себе найкращого", надати позитивного змісту самому процесу, що відбувається у громадській сфері постійно. Практика реформування суспільних відносин яскраво змалювала вади та перекося у розвитку особистості, її як позитивні, так і потворні риси. Падіння моралі, інтересу до суспільних справ, прояви бездуховності, цинізму, скепсису, відносно можливостей добротворчого шляху розвитку людства, потрібно шукати серед вад та дефектів виховної роботи, поряд з вадами та недосконалістю державного устрою, а також і, за відсутністю досвіду демократичного життя нації.

Синергетично, або ж на "автопілоті", такі питання не фігурують і не вирішуються. Потрібна невтомна, кропітка праця з недовірою до всіх і вся. Залишається сподіватись, що незворотного нігілістичного стану хвороба не набула, але сподівань бракує, слід у цьому напрямку вдаватись до методичної праці усім суспільним наукам.

. Практика та ідеологія тоталітаризму розгодили суспільне життя, викликали руйнівну деформацію, спотворили особистість, знівечили індивіда в індивідуумі. Сучасне українське суспільство хронічно хворе. Слід зазначити, що ніякі ідеї, ніякі заклики або запевнення, не здатні поховати істину, що сенс життя, суспільного розвитку криється саме у самоствердженні особистості, у науково обгрунтованому створенні умов для реалізації можливостей кожної індивідуальності. Необхідно залучати все те нове, корисне, що може віддати суспільству кожна особа. Застережемо, однак, що створення умов для кожної особистості — не є запорукою успіху самоствердження найвищого рівня. Без власних зусиль у цьому напрямку, справу з місця не зрушити, природа дає здібності, а активні дії у скерованості на задоволення власних потреб у самоствердженні — залишає на совісті особистості. Існує неспростовний постулат: у Бога немає інших рук, ніж твої.

Категорію "потреба" у науковій літературі визначають як "нужду". Потреба особистості — це витікаюча з її внутрішніх особливостей і відношень з зовнішнім середовищем **об'єктивна властивість мати бажання**, у підвалинах якого почуття незадоволеності, що спонукає до різних видів активності. Об'єм та кількість потреб особистості обумовлюються загальним рівнем культури і власними уподобаннями.

Отже, система вимог особистості — це сукупність типів і класів потреб, взаємно пов'язаних поміж собою на підставі визначеної субординації. Система має умовні закономірності формування і складається з багаторівневої структури. Якщо вдатись до найпростішої аналогії, то це можна змалювати ескізом піраміди, що спирається верхівкою на постамент вітальних потреб, а сама містить у собі (за законом зростання потреб), конусну спіраль суспільних потреб та претензій. Власну піраміду будує кожна особа у залежності від особистісних якостей. Постамент приблизно рівний для всіх, його міцність обумовлюється ступенем соціалізації особистості, що зміцнює добродійні якості, підвищує рівень культури.

"Стрижнем" каркасу потреб не може бути будь-яка потреба. Дамо їм назву домінантних: це потреби у праці, пізнанні, спілкуванні, безпеці та самоствердженні. Властива для кожної особи потреба у самоствердженні, обумовлюється дією загальносуспільного закону розвитку людини — прагненням до спілкування та відокремлення (уособлення), до визначення та ствердження своєї індивідуальності, доказу соціальної неповторності власного "я".

* Толстой Л. Н. Дневники 1895-1910. М., Т. 22, С. 190.

Самоствердження особистості може бути охарактеризовано як опосередкована соціальною діяльністю ідеальна представленість індивіда в інших людях, у міжособових відносинах і, врешті -- у самій собі, як монаді соціального цілого. У відповідності з логікою дослідження, можна зазначити, що самоствердження є таким станом особистості, який у даний момент, даний індивід напрацював, надбав у самому собі, як у "другому", та для другого. Сутністю самоствердження є примноження спільного Добра.

Потреба у самоствердженні завжди синтезовано існувала у конкретно-історичній формі і займала особливе місце у системі потреб. Специфіка у тому, що самоствердження має чітко задану спрямованість на добротворчість, на коерцивне (лат. стримування) усвідомлення влади Зла, його саморуйнівну характерність. Добротворче самоствердження у цьому випадку -- є здатність відмовитись від частини себе "некоханого", т.т. пожертвувати чимось у **собі** заради інших, загального спокою чи блага. Добро прикрашає наше життя вищим змістом, надає людині божественної сутності, ідентифікує з ідеалом, спрямовує до бажаної досконалості.

Треба намагатись спокійно зазирнути у сутність другої особистості, у квінтесенцію прагнень її "я", свідомо не обмежувати одне з стрижневих завдань самоствердження — вияв та закріплення у свідомості інших власної добротворчої індивідуальності, свого роду продовження себе у часі і просторі, бо це віковична мрія людини!

У відповідності з логікою, та різними тлумачними словниками, "ствердити" можливо лише позитивно за формою, та позитивно, гуманно — за суттю, те, що вже довело своє право на буття, що має риси самовдосконалюючих категорій. Той, хто має інші погляди, хто вважає кожний вчинок людини самоствердженням, у кращому випадку, помиляється. Ніхто не здатен предметно заперечити, що, поперше, існують вчинки саморуйнівні, які знищують індивід, а, по-друге -- є безліч *самозаперечних вчинків*, що руйнують не лише уявлення про нашу сутність, як необхідну суспільству індивідуальність, але й "необоротно" корозують (лат. гризу, роз'їдаю) власне "я". Зауважимо, що *виховний момент у цих випадках, ще не втрачає дієвості.*

Л. Н. Толстой у щоденниках з цього приводу писав: "Безнравственно живущим и продолжающим так жить людям невыгодно верить, что мир движется по ступенькам идеи к Добру и они не верят в это".* Взагалі, якщо суворо дотримуватись філософської лексики, то категорія "самоствердження" — це заперечення заперечення "самості". Самоствердження — це форма активного існування нормальної здорової особистості. Процес цей завжди позитивно налаштований і спрямований на побудування найкращого з можливого, на втілення Добра, генетично захованого в глибинах "самості", як потреба насамперед вітальна. Самоствердження соціальне за суттю. Зло (шкода іншому) неодмінно буде спростовуватись суспільством, заперечуватись, за некорисністю. Тенденція самозаперечення неприродна для особистості, бажаними перетворитись на "ніщо" вважаються лише хворі люди. І якщо хтось наполягає, що Зло — неминучість, підмурок життя на Землі — то сперечайтесь, за такою схемою — людство вже давно б перестало існувати. Доказовість авторського посилю можна побудувати як логічним, так і математичним методом. Пізніше ми, для модерної наглядності, математизуємо постулат, що Я – це МИ!

Отже, стверджувати, самостверджуватись, можливо лише через дії життєстверджуючі за своєю суттю. Частковість матиме форму самореалізації. У цьому зв'язку, цікаві роздуми відомого письменника Ф. М. Достоевського, з приводу того, що "потребность заявить себя, выйти из ряда вон, есть закон природы для всякой личности: это право ее, ее сущность, закон ее существования, который в грубом, неустроенном состоянии общества проявляется со стороны этой личности весьма грубо и даже дико, а в обществе уже развившемся — нравственно-гуманным, сознательным и совершенно свободным подчинением каждого лица выгодам всего общества с наименьшим стеснением прав всякой личности"*** Ця думка теж ілюструє, що за суттю самоствердження — це виявлення і постійне закріплення у суспільстві, у свідомості людей своїх кращих, гідних поваги рис, це обумовленість добротворчою діяльністю власних здібностей.

* Толстой Л. Н. Дневники 1895-1910. Т. 22, С. 555.

Соціологічні дослідження свідчать, що у суспільстві зустрічаються особистості з різним рівнем самоствердження. Умовно розподіл тріадичний.

1. **Вищий рівень самоствердження** — "аподиктичний" — моя "самість" необхідна іншим "самостям" для примноження їх якісного гатунку та збагачення змісту. Характерні риси: соціальна активність, відповідальність, альтруїзм, оптимізм, доброзичливість, благодетельність, інші позитивні якості, що спрямовують соціальні орієнтири.

2. **Середній рівень самоствердження** — "проблематичний": це ті випадки, коли об'єктивні умови повному розкриттю "самості" не сприяють, але "я-уявлення" не пригнічене, активно доброзичливе. Необхідні: допомога, співучасть, активізація особистості у подоланні об'єктивних обставин, що заважають самоствердженню на вищому рівні.

3. **Нижчий рівень самоствердження** — "анаморфічний" — це зняття "самості" у середину "самості", т.т. це поведінка зляканого їжачка, але з різними наслідками — від самоїдства до самознищення.

До об'єктивних факторів стримуючих (і не стримуючих) реалізацію можливостей і потреб у самоствердженні, додається суб'єктивний фактор: лінивість, апатія, песимізм, байдужість, скепсис, і т. і. Існує й інший варіант, коли об'єктивні умови і суб'єктивні можливості не заважають утвердженню "я" на вищому рівні, але активність особистості набуває перекрученого характеру "для себе". Подібні індивіди балансують на грані самозаперечення, вимагають постійної уваги суспільства, науково обгрунтованих заходів суспільствознавців, контролю з боку суспільних інститутів. Наскоками, критикою, кампаніями "разоблачений" тут нічого не досягнеш. Соціальне оздоровлення — акт відповідальний, втручання повинно бути, керованим, підконтрольним, але виключно демократичним, не продукуючим нового Зла.

Для наочності, конкретності, доказовості і кращого розуміння — вдамося до математичного моделювання процесу самоствердження, згідно його рівнів. Побудову кількісної (математичної) моделі ми здійснимо як відображення взаємодії складових процесу самоствердження у термінах формальних математичних об'єктів та операцій з ними. Елементарні математичні об'єкти та операції з ними — ідеальні. Та все ж, ніяка математична модель не здатна адекватно відобразити суспільні процеси, реальні, об'єктивні явища. У цьому зв'язку є сенс згадати про рівень складності і ареал (область визначення) моделі. Ми не надаємо певних визначень для цих понять, але спробуємо скористатись їх інтуїтивним змістом.

Ареал рівня самоствердження (А) описує ту частину явища, яка знаходить відображення у моделі суспільної еволюції.

Самоствердження — це трансформація "Я" з привнесенням ознаки прогресивності "+".

$$I \text{-----} I, \quad (1)$$

де I_0 — "Я"; I^+ — нова якість "Я".

Самозаперечення — це трансформація "Я" з привнесенням ознаки регресивності "-".

$$I \text{-----} I. \quad (2)$$

Змалюємо механізм трансформації "Я" під взаємовпливом "самість Я" і "буття Я", тобто суб'єктивних даних і об'єктивних умов існування "Я":

$$I = [D_e E D_v] (I_0), \quad (3)$$

де символи мають відповідні навантаження: e — "самість Я"; v — "буття Я"; D_e — дія e ; D_v — дія v ; знак "E" — знак теоретико-множинного складання.

Рівні самоствердження надані раніше, спробуємо розкрити їх зміст докладніше. Слід дослідити розповсюдження впливу ареалу рівнів самоствердження, що породжує умовні соціальні наслідки.

Формула (3), яка відповідає вищому рівню самоствердження, буде такою:

$$I^{++} = [D_e^+ E D_v^+] (I_0).$$

Визначимо ареал (А) вищого рівня самоствердження: $[A^{++} = I^{++}]$, де нова якість "Я" з двома ознаками прогресивності обертається множинністю "Я" з відповідними ознаками, т.т. як проста, механічна підмножина суб'єктів, для яких характерний саме вищий рівень самоствердження.

Середньому рівню самоствердження відповідає формула (3) у такому вигляді:

$$I^{+-} = [D_e^+ E D_B^-] (I_0).$$

Визначимо ареал середнього рівня самоствердження, що матиме наступне відображення: $A^{+-} = [I^{+-}]$. Ареал середнього рівня самоствердження, обтяжений мінусом "буття", що не сприяє особистості самоствердитись на вищому рівні.

Вигляд ареалу нижчого рівня самоствердження $A^{-\pm} = [I^{-\pm}]$ говорить про те, що тут головує підмножина суб'єктів з негативними якостями "самості Я", за умов знакоперемінного впливу "буття Я".

Такий вигляд формули (3) відповідає змісту категорії "самозаперечення"

$$I^{- -} = [D_e^- E D_B^-] (I_0),$$

де ареал має вигляд $A^{- -} = (I^{- -})$, що свідчить про підмножину суб'єктів з негативними якостями "самості Я" та "буття Я".

Просте (механічне) поєднання ареалів дає всю множину суб'єктів трьох рівнів самоствердження (вищого, середнього, нижчого), та ареалу суб'єктів з характерними ознаками самозаперечення.

$$A = UA^{++} UA^{+-} UA^{-\pm} UA^{- -}.*$$

Далі, щоб змалювати наслідки впливу кількісного зростання ареалів на якісну характеристику суспільства ("МИ") — введемо позначку W для "ми" і покажемо суспільство, як суму інтегралів I_0 ("Я") по ареалам:

$$\begin{aligned} W &= SI = SI + SI + SI + SI \\ A &= A^{++} + A^{+-} + A^{-\pm} + A^{- -} \end{aligned} \quad , (4)$$

інтегруючи ареал S, як сполуку.

Визначимо масу інтегралів S у всій множині m, як: $m(A^{++})$; $m(A^{+-})$; $m(A^{-\pm})$; $m(A^{- -})$. Відомо, що сума цих частин дорівнюється M (масі). Тоді формула (4) матиме вигляд:

$$W = m(A^{++})I^{++} E m(A^{+-})I^{+-} E m(A^{-\pm})I^{-\pm} E m(A^{- -})I^{- -}. \quad (5)$$

Розглянемо всі варіанти реформування "Я" в "МИ".

1) Коли $A \gg (A^{++})^*$, це говорить про те, що вищий рівень самоствердження домінує у суспільстві. Тоді $m(A^{++}) \gg M$, а кількість інших ареалів знижується до нуля. З формули (5) витікає, що $W \gg MI^{++}$, що відповідає зростанню соціального прогресу, його динаміці.

2) Коли $A \gg (A^{+-})$, це свідчить про те, що середній рівень самоствердження домінує у суспільстві. Тоді $m(A^{+-}) \gg M$, а кількість інших ареалів наближується до нуля. З формули (5) витікає, що $W \gg MI^{+-}$, що свідчить про уповільнення розвитку суспільства, зменшення позитивних змін у соціумі.

3) Коли $A \gg (A^{-\pm})$, це вказує на те, що нижчий рівень самоствердження домінує у суспільстві. Тоді $m(A^{-\pm}) \gg M$, а складова інших ареалів наближується до нуля.

З формули (5) тепер розумієш, що $W \gg MI^{-\pm}$, це очевидний застій, соціальні досягнення гальмуються, проглядають риси стагнації.

4) Коли $A \gg (A^{- -})$, це демонструє, що у суспільстві домінує категорія самозаперечення. Тоді $m(A^{- -}) \gg M$, а частки інших ареалів наближаються до нуля.

** U — знак об'єднання

З формули (5) випливає, що $W \gg MI^{-}$, і в цьому випадку суспільству загрожує регрес, деградація, дегуманізація, дегенерація за чим слідує повний колапс, приклади якого історії суспільних відносин, на жаль, знайомі.

Отже, **математизація процесу самоствердження дозволяє наочно демонструвати не лише прогрес, але й наслідки самоствердження особистості**, на відміну від вербального («голослівного») запису процесу. Існуючі програми, відношення, переведені на мову математики, дозволяють розробляти та вирішувати цілу низку соціальних завдань. Завдяки використанню параметрів, можна знаходити оптимальні рішення у напрямку найбільш якісного самоствердження особистості. Насамперед, виявляються об'єкти найбільшої соціальної напруженості, ті групи та спільноти людей, які потребують кардинальної уваги.

В онтологічному вимірі -- самоствердження особистості виступає упорядковуючим органом побутового простору, задіяного людським функціонуванням. Передумовою самоствердження є незавершеність (недосконалість) особистості, що долається завдяки інтенційності, притаманній індивіду, як онтологічна потреба у добротворчій діяльності у відповідності зі змістом власної, природної сутності. Оскільки сутність особистісного «я» криється не тільки у самій особистості, але і у її бутті, процес самоствердження здійснюється у системі «індивід – частина світу, що з ним взаємодіє». Самоорганізуючим (синергетичним) аттрактором взаємодії і є самість, як самоусвідомлююча свідомість людини (ствердження ствердження ствердженням)

Відтак, онтологічні аспекти самоствердження особистості пов'язані з внутрішньою організованістю самості індивіда і реалізуються через різноманітні форми творчої діяльності ствердлого характеру. **Погодьтеся, що самозаперечення неодмінно призведе до «аннігіляції» індивіда.**

Гносеологічний ґрунт процесу самоствердження формується як суб'єктивне сприйняття екзистенційної ситуації в якій знаходиться особистість, за принципом «інакше не можу» При цьому інтенція до внутрішньої упорядкованості не вступає у суперечність з гносеологічною основою невизначеності буття – феноменологічним сприйняттям буття особистістю, як обмеженого і неструктурованого суб'єкта.

В умовах цілісного сприйняття буття і себе, суб'єктивна інтерпретація буття постає як теза «Я – МИ», що і виступає єдиним механізмом когнітивного забезпечення власної діяльності та самості. Самоствердження відбувається як упорядкування досвіду при якому формується сутність особистості на підставі власних гуманоцентричних уявлень про світ і своє місце у ньому. Останнє, як узагальнення досвіду взаємодії особистості та світу, забезпечує її цілісність і цілісність простору її самоствердження, це і є когнітивним ядром «персональних конструктів» самоствердження особистості, як взаємодетерінованого процесу різних рівнів самодетермінації.

Рівень життя у нашому суспільстві не має навіть абстрактних деталей фасадного "благоденствія". Самоствердження особистості — це насамперед активність її позицій, ініціативність, наполеглива та творча праця. Якщо бути до кінця відвертим, то з історії у вічі нам дивиться малоприємна істина — діяльність мас завжди була ворожа культурі, особистості, руйнувала їх. Народи, як абстракція, взагалі нічого не створюють, **створюють особистості, індивіди**. Всі винаходи, відкриття, філософські системи, релігійні вчення — наслідок діяльності особистостей. Неосвічений народ переважно був ініціатором руйнації. Звідси — маю впевненість, що раси, та нації не здатні еволюціонувати у таких темпах, як особистість, що палко бажає досконалості власного змісту, **будує себе всупереч обставинам**. Слід констатувати, що вищі прояви людського духу, вищі види діяльності людини — народу взагалі не цікаві, нерідко неприємні йому, ворожі й, певною мірою, небезпечні, бо протистоять напрацьованій стабільності у динаміці гігантського суспільного організму.

* * » — *наближена рівність*

Еволюція — це те, що залишається від індивідуальної діяльності цивілізованих людей у наслідок боротьби між ними та аморфними, байдужими масами, нездатними переходити зненацька на новий план буття, на зразок метаморфоз метелика. Як писав російський пролетарський письменник Максим Горькій (Пешков) — народ завжди вимагає Данко, здатного за нього померти, вирвати серце з власних грудей і замість ліхтаря тримати його у руках, забезпечувати натовпу шлях до міфічного спасіння. Як і у тваринному світі, натовпу потрібен ватажок!

Така "надлюдина" повинна надійти, щоб рятувати людей *від них самих*. Усі релігії починаються з приходу надлюдини. Ідея надзвичайної особистості існувала з самого початку знаного нами періоду виникнення цивілізації. Проте, загальновідомо, коли натовп стикається з подібним індивідом, він лякається невідомому. Ізгоя, як білу ворону, за свідцтвами, побивають камінням або розтинають.

Надлюдина розглядається у філософії як високоякісний «продукт» еволюції індивіда, частіше використовується термін "вищий тип особистості", "гармонійна особистість", тощо. Але й тут спрацьовує головна помилка ідеї еволюції — чомусь не береться до уваги, що еволюція (що б вона не означала) не може бути гарантованою всім і кожному. Відомі форми життя являють собою наслідок або еволюції, або виродження (регресу, деградації, дегенерації). Всі ми солідарні з Гераклітом, його відомим посилком: «панта рей» — все тече, все змінюється — та тільки не слід все, що відбувається, іменувати "еволюцією".

Еволюція, у напрямку до надлюдини, є побудова нових форм мислення, почуттів, відмова від старого, фальшивого, невиправданого. Новий тип, що створює себе зі старого матеріалу, немовби долає його, перемагає, займає його місце. Людина це міст, а не мета, це наслідок визначеного руху у напрямку кращої організації життя, можливостей пізнання і т.п. Але загалом людство визнавати еволюційним — помилково, абсурдно і, безумовно, шкідливо, бо не спостерігати ми повинні, а діяти. Навіть природа не надає нам прикладів такої ідеальної еволюції. Цінність у людському житті базується і визначається міркуваннями з приводу того, що є **корисно** для прогресу, як розвитку. Слід зауважити, що "середньої людини", якою звикла оперувати наша недосконала соціологія, не існує, зміни в індивіді відбуваються постійно і безперервно, нова людина виникає тут і зараз, будує себе у новому вигляді для нового плану життя, надлюдина не належить виключно історичному майбутньому, вона була у минулому, існує і тепер, але завжди треба пам'ятати, що вона стаціонарно не існує у житті — періодично з'являється і йде від нас. Звичайна людина не здатна побачити й зрозуміти надлюдину, бо вищий тип нерідко опиняється під владою нижчого, що яскраво нам демонструє відоме політичне життя.

Приймемо на віру, що наше життя та історія мають умовну мету, смисл, які ми зараз збагнути не здатні. На нашу думку, смисл і ціль всесвіту — і є надлюдина, так званий вищий розум. Все інше існує для цієї єдиної мети — щоб з маси людства час від часу виникав і зростав особливий індивід-надлюдина і забезпечував ідею прогресу. Ідея загальної еволюції мас, на наш погляд, така ж далека від логіки, як, наприклад, ідея однакової еволюції всіх клітин дерева — у плоди та квіти. Шляхи різні, їх безліч, комічно уявляти, що всі вони перехрещуються, чи спрямовуються рухатись у єдиному напрямку. Всесвіт нам демонструє розмаїття таких масштабів, про які ми зараз починаємо лише здогадуватись. Діти «індіго» нашого часу ще не надали аналізу можливостей і необхідностей їх появи.

Еволюція індивіда може бути тільки **свідомою!** Несвідомо може відбуватись лише деградація, виродження. Природа **не гарантує** надлюдини і порібна виключно свідомою праця у цьому напрямку, саме вона здатна забезпечити успіх, дарма що сьогодні вчені більш схильні до сумних прогнозувань.

Не дивлячись на те, що ідея надлюдини далеко не однозначна і зрозуміла, вона єдина, на яку має змогу опиратися оптимізм, прогрес у надії на краще майбутнє. Щоб вірно поводитись у відношенні до цієї ідеї, **ми зобов'язані** насамперед побудувати для себе гармонійний образ надлюдини. Незрозумілість та неусвідомленість — шкідливі у побуті взагалі. До того ж, слід визнати, що розвиток деяких рис може відбуватись тільки за рахунок інших, у людини купа протилежних властивостей, які не можуть розвиватись паралельно. Гігантський зріст не може бути цінністю людини. Не являє абсолютного значення і велика фізична сила. Довголіття теж

не гарант внутрішньої рівноваги і щастя. Все це у надлюдини не є цінністю, тому, що може будуватись природою і зовні неї. У людини повинні розвиватись властивості, які не можуть існувати й проявлятись зовні неї, але які необхідні, як ланка у ланцюзі існування Всесвіту.

Розвиток внутрішнього світу, еволюція свідомості є абсолютними цінностями, що функціонують у світі індивідууму і не здатні розвиватись зовні нього. Еволюція свідомості, внутрішній прогрес, перехід на новий рівень — є сходження до надлюдини, до гармонійно розвиненої особистості, здатної самостверджуватись на вищому рівні. Ідея надлюдини насамперед пов'язана з очікуванням якогось **нового одкровення**, нових знань. Зустріч з одкровенням, з надлюдиною, якщо дозволите — з Абсолютом, чи з Богом (на смаки та переконання) — відбувається не задля того, щоб людина займалась апокрифічним Богом, а лише тому, щоб Він, чи Вони підтвердили, що Всесвіт і життя наповнені сенсом, смыслом, до якого ми закликаємо і на який покладаємо головну місію збереження цивілізації у майбутньому.

Ми не можемо не визнавати власної сліпої сутності, обтяженої **добровільною покірною** системі «державотворчого» рабства. Ми виправдовуємо власні сервільні вади тим, що прибиті "цвяхами" до місця роботи, до місця проживання, що ми обмежені у суттєвих проявах нашого існування і потреб, що ми зазнаємо кари за найменші спроби набути волю і незалежність не лише у поведінці, але і у думках! Спокуса жити «за чиеюсь спиною» — дорого обійшлась народу України. На довгі роки ми забули, що **підстава для "благоденствія" міститься з праці, є наслідком особистого ризику, власної ініціативи і власної відповідальності.** Це закарбована часом самообмеженість на рівні морально-правової самосвідомості і інші «здобутки» цивілізації, що оминули нашу свідомість, понівечену історичними "катаклізмами" революцій і війн, плюндруванням самоідентичності народу, пригнобленням і голодомором, зубожінням постійно обкрадаємого чиновниками та казнокрадами народу, сучасною політичною недолугістю кримінала у владі.

Майже сорок відсотків народу України ще й сьогодні не позбавились рабської психології і все ще чекають доброго правителя, який буде ділити "по справедливості". Вибори українських президентів за двадцять років державної Незалежності, це яскраво проілюстрували. Нація хвора, лікарів не навчено, їх теж слід пестувати і виховувати, та, на щастя, надія вмирає останньою. На Сході кажуть, що Вчитель з'являється тоді, коли до зустрічі з ним приготовлений учень. Мислячих, волелюбних учнів ніколи не було багато, але вони є. Треба застерегти, що повна свобода від моральних меж не може бути ознакою "надлюдини", тільки у вульгарному, сфальсифікованому розумінні можна підмінити ідею надлюдини — ідеєю "все дозволено". Жорстокість і досконалість особистості **у ній самій**. Чудово починається твір Ф. Ніцше "Так казав Заратустра": "Величне Світило, у чому б було твоє щастя, якщо б не було у тебе тих, кому ти світиш?". Слід вірити, що ми існуємо завдяки Світлу і Добру та в ім'я їх збереження, як і загальної квінтесенції існування людини..

Є серед нас такі, що полюбляють бавитись ідеєю сатанізму, «синів» Люцифера, жорсткої краси демонічної особистості, та все це глибоко хибна, низька забава. Всіляке зло мілке, вульгарне, Зла сильного і великого — не існує, воно завжди пов'язане з перетворенням чогось значного, великого — на мілке та потворне. Але фальсифікації для потреб псевдолюдей використовуються і досі з незрозумілою і впертою безвідповідальністю.

Це саме ті випадки, коли "низкая истина превращается в нас возвышающий обман". У практиці людського життя небезпечним є також "принцип відносності", мовляв, усе відносно, умовно, ніщо не є стабільним і дорогоцінним. З такою філософією взагалі можна безпроблемно існувати посеред життєвих складнощів. Простіше бачити істину і не слідувати їй, "умивати руки", зраджувати їй. **Дійсне аксіологічне** зростання індивіда — у гармонічному розвитку розуму, почуття і волі. Односторонність — гарантує викривлений, перекошений наслідок.

Насамперед, треба постійно всмоктувати знання.. По-перше, вчитись не знищувати те, чого не розумієш, не чорнити невідоме, намагатись розібратись, шукати вчителів, бо лише фахівець робить з нас людину. **Внутрішня єдність** це важка праця, без якої ніякого власного "я" не побудуєш, і власної волі не відчуєш взагалі. Наше "я" безперервно змінюється, у різні миттєвості життя з'являються різні "я" «на потребу», і якщо відсторонитись, то інколи щиро дивуєшся: це я, і це — теж я ?

Всі непорозуміння, які виникають у зв'язку з ідеєю надлюдини, цілком правомірні. Неможливо спекулювати фразою, що людина **повинна** знаходити щастя у свідомості свого зв'язку з ідеєю надлюдини, чи гармонічної особистості. Та і що то за поняття "повинен"?! А якщо людина не відчуває такої потреби? Взагалі, чому людина комусь щось "повинна"? Зрозуміло, що питання важче, ніж здається на перший погляд. Винні всі перед усіма. Насамперед, зобов'язані вчитись жити у суспільстві, набувати нових знань, готувати душу до вищих почуттів, до альтруїзму, адже, сама ідея надлюдини стара, як світ.

До самоствердження на вищому рівні людина зобов'язана себе готувати. Нові ідеї не розкриваються нам до тих пір, доки ми не зробимо себе достатньо готовими до їх сприйняття. Хибно зрозуміла ідея здатна створити небажані, навіть згубні наслідки, як, наприклад, ідея комунізму, така приваблива, на перший погляд, списаними з Біблії гуманістичними канонами. Сучасна психологія і філософія особливо повинні рахуватись з реальністю ідей і відповідністю ґрунту, на який припадає та ідея. Розум не здатний адекватно оцінювати ідею, доки йому не стане зрозумілою її реальність, потім виникає необхідність у відповідних знаннях, досвіді, аналізі наслідків. **Ідея** — це машина величезної сили і коли вона не спрацьовує, провинність не у ній, а у невірному підході до неї, світ — є світом безмежних можливостей. **У кожному моменті існує безліч шансів і всі вони здатні відбутись, вибір за нами.** Для здійснення усіх резервів, що виникають у кожний момент, потрібна безмірність, але це і є наша дійсність, наше право обирати себе у великому але швидкоплинному житті..

Ідея надлюдини не існувала окремо від ідеї вищої свідомості, що позбавлена обмеженості нижчого та середнього рівнів, хоч і зберігає усі їх недоліки, але розуміє їх, керує ними, нівелює їх. Людина містить у собі завжди і небо, і пекло, і якщо заглибитись у себе, зможе вибороти бажане. Важливо лише **ЩО** вона буде шукати і **ЯК** це вона буде робити.

Алегорично, більшість з нас живе на поверхні самих себе, не усвідомлюючи того, що знаходиться у наших глибинах, не використовуючи і тисячної долі власних можливостей. Постійні пошуки треба вести у СОБІ! Надлюдина криється у глибинах власної Душі і від себе залежить наблизити ти її до себе, чи відштовхнеш. Процес цей не лише розумовий, але й практичний, дієвий, бо час плинний, кожна його хвилина надто коштовна завжди, у кожному випадку і для кожного.

Побудова майбутнього, слугування майбутньому — це лише символи, гасла відношення людини до самої себе, до свого власного теперішнього, його гармонійного і гідного влаштування. **В істині не існує антитез**, тому ідея надлюдини поєднує внутрішню і зовнішню працю, ми повинні визнати присутність у нашій дійсності чогось вищого, що підтримує нас у пошуках ідеалу. Ми намагаємося знайти світ у нових, більш гармонійних категоріях, ми розуміємо, що наше спасіння лише на таких шляхах, розуміємо також і їх неймовірну складність, бо як казав Заратустра: "Нет ничего вне нас, Но мы забываем это при первом звуке".*

Необхідність аксіологічного осмислення і обґрунтованого визначення якості особистісного стану індивіда у суспільстві, спонукає напрацювати **критерії позитивного** для виконання функції своєрідного маяка у напрямку до вищого рівня самоствердження.

Це є евентуальним при кропіткому науковому дослідженні критеріїв, т.т. ознак, виходячи з яких, можливо судити про предмет. Слід визначитись, на підставі яких прикмет кваліфікувати рівень самоствердження особистості, щабель досягнутої досконалості, можливий потенціал її розвитку, бо шлях людини до надлюдини, або гармонійної особистості, не може зводитись тільки до зростання виключно інтелекту.

На наш погляд, головна переміна у людині відбувається завдяки еволюції емоційного життя — просвітленим та новим насамперед треба себе **ВІДЧУТИ**. До того ж, це умовний внутрішній ландшафт на якому будується майбутнє, Слід попередити про моральні колізії існуючих (небезпечних для еволюції) сумнівів. Мовляв, що нам до майбутньої надлюдини?! Нам пропонують світло, якого ми ніколи не побачимо! Чому ми знову повинні служити тому, чим насолоджуватимуться зможуть інші?

* Ницше Ф. Так говорил Заратустра. 1990, Изд-во Московского ун-та.

Ми жебраки, нам темно, ми мерзнемо, голодуємо, а нас втішають, показуючи вогні у вікнах палаців багатія! Ми повинні витратити життя, щоб накопичити крихітки знань, а потім знову розуміємо, що всі наші знання — ілюзії, що надлюдина є категорією апокрифічною, у кращому випадку — штучною, ексклюзивною.

Втім, іншого шляху до якісного майбуття наших з вами дітей і онуків (а вони логічна реальність) — не існує. Усе, чого бажаємо собі, ми здатні і **ПОВИННІ зробити самі**, потім **передати** найдосконаліші ідеї нащадкам. Розум визнає **ПОСТУПОВІСТЬ** у набутті досконалості. Необхідно готувати себе до її сприйняття, необхідно працювати над собою, вводити себе до кола нових понять, займатись постійним самопросвітительством у напрямку самовдосконалення. **ІДЕЯ** насамперед повинна вірно сприйматись. Слід шукати й знаходити **ВІДПОВІДНІ** важелі, шляхи, інакше «гола» ідея може мати небажані, навіть небезпечні наслідки, свідками яких ми були неодноразово. Неможливо без знань та досвіду керувати потягом, авто, навіть самокатом.

У вихованні громадської активності постійно повинно бути на озброєнні гасло: **СВІТ — Є СВІТ БЕЗКІНЕЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ**. У кожному моменті їх безліч. Вибір за нами! Або ми обираємо напрямок до вищої свідомості, насолоди повнотою життя, або скочуємося по похилій площині нівечення власного життя до стану мавпи, хробака чи копрофага. Існує лише дві перспективи: або вперто йти вперед, до переживання принад буття, або зупинитись і чекати смерті.

Безпосередньо людина оцінює себе відповідно критеріям, що панують у суспільстві, орієнтується на те, як оцінюють її інші. Соціальна необхідність розробки технології оцінки (аксіологія) для управління розвитком та активізацією діяльності людей, завжди фігуруватиме як актуальність, хоч нерідко через поспіх веде науковців до всіляких непорозумінь.

Критерій самоствердження дозволяє виявити рівень досконалості (або недосконалості), суспільної значущості, аксіологічної "вартості" особистості. Природно, що у критерій самоствердження закладено систему соціальних детермінант. Критерій розвитку кожного суспільного явища, це ознаки, за станом яких відстежується рівень розвитку особистості.

Одні ознаки добирають безпосередньої сутності явища, інші — визначають другорядні моменти, т.т. одні критерії — узагальнюючі, сутнісні, інші — приватні, часткові, другорядні. У нашому випадку мова йде про визначення таких загальних рис, атрибутів, які з достатньою конкретністю змальовують сутність категорії самоствердження.

Найбільш загальний критерій вміщує суму фрагментарних, часткових ознак, що ймовірно лише в ідеалі. Слід інтегрувати приватні властивості. Чим вищим за щаблем відзеркалення сутнісних рис явища виступає критерій, тим більш інтегративним, об'єднуючим буде він сам. За цим принципом і будується ієрархія критеріїв, що відображають сутність явища на тлі загальноісторичного розвитку.

Найбільш відповідальним критерієм самоствердження є **рівень моральності**. Він "діагностується" через ознаки таких понять, як: "моральне здоров'я", культура потреб та споживання, цілеспрямованість, творчість та соціальний тонус особистості. Як відомо, сферами прояву сутнісних сил людини є її матеріальне та духовне життя, суспільні відносини, види і форми діяльності, спілкування між людьми. Спіратися на одну ознаку, чи на один критерій, за яким слід оцінювати рівень досконалості особистості, неможливо і невірно, з причин неозорості та неоднозначності виникаючих перед людиною проблем.

Розглянемо вищезгадану низку категорій, через призму узагальнюючих характеристик соціальної вагомості індивіда, на підставі яких ми зможемо оцінити рівень самоствердження особистості і, відповідно, зкорегувати, допомогти особистості у напрацюванні наступних установок та ідеалів, без яких втрачаються орієнтири життя. Суб'єкт формується у процесі соціалізації. Тут пригадується сентенція з Біблії, де визначено суть даної полеміки: "Уже и секира при корне дерев лежит; всякое дерево, не приносящее доброго плода, срубают и бросают в огонь..."(Матф. 111, 10, 12). Жорстка аналогія, проте, життя взагалі не парадна хода! Ми чекаємо від людей добра і взаємно повинні давати його іншим — щоб з нами не вчинили, як з вищезгаданим безплідним деревом.

Людина здатна позитивно змінювати події і людей навкруг себе, як і власне відношення до них. Коли особистість намагається позитивно змінити своє ставлення до того, що у неї є, саме

тоді і приходять нові події, з'являється додатковий імпульс, спроможність оцінювати, розпізнавати, приваблювати до себе нових людей і нові події. Слід прагнути завжди до внутрішнього розвитку і поліпшення конфесійного стану, а це досягається зміною сутнісного ставлення до речей і власних дій, тобто напрацюванням позитивних установок для відповідної поведінки у суспільстві.

Особистість займає певне положення у суспільстві, де виконує умовну роль, т.т. несе ту функцію, яка передбачає нормативно-схвалений образ, тип поведінки, очікуваний від неї та її громадської позиції. Саме ця відповідність суспільним потребам і має бути критерієм "для секири".

Зрозуміло, що особистість, самостверджуючись, не виступає у ролі робінзона-одинака. Вона діє серед людей і повинна виробляти у собі відповідні моральні якості. Інтегрованою прикметою моральних норм самоствердження, одним з основних критеріїв досконалості, виступає моральне здоров'я, так званий **моральний статус**, детермінований загальним статусом моральності суспільства, в якому знаходиться особистість і діє відповідно напрацьованим правилам. Моральне здоров'я віддзеркалює оціночний стан індивідів у діяльності, у практиці життя, являється якісною прикметою сутності особистості, соціальною характеристикою рівня її самоствердження.

Безумовно, людина має відомий "люфт свободи" у селекції форм поведінки, вона не суворо кинута у так зване "прокрустове ложе" зовнішніх обставин, проблема вибору постає перед нами повсякчасно. Звідси — палітра можливостей не бідна, у тому разі і у обранні моральних якостей. Однак, діалектика цього процесу свідчить, що моральне здоров'я тим більш відповідає спільному буттю, чим більш воно "типізоване", чим ширша його репрезентативність. На рівні великої групи моральне здоров'я оцінюється майже однозначно. Однак, чим щільніше ми наближаємося до індивіда, тим конкретніше значення набуває особистий вибір, тим частіше виникають відхилення від соціально типізованих норм і уявлень. В одному і тому ж середовищі відбувається різний вибір *себе* і спостерігається різний наслідок цього вибору. Як то кажуть, одна сестра ледача, а друга — має іншу вдачу, т.т. - працююча.

Гама реагування особистості на зовнішні обставини значно ширша за сім нот, що забезпечують різнобарвність музики. Відповідно і особистість у рівних умовах може бути і морально здоровою і збитковою т. т. морально хворою, агресивною і т. п. **Моральне здоров'я** (або нездоров'я) свідчить про якість діяльності особистості у здійсненні обраних орієнтацій на суспільну потребу. Іншими словами, моральне здоров'я є одним із найсуттєвіших критеріїв самоствердження.

Формування морального здоров'я особистості неможливо уявити вулицею з одностороннім рухом. У процесі самоствердження індивіда задіяно три напрямки: пізнавальний, емоційний і вольовий. Успіх залежить від особистості, її рішучості досягти обраний рівень самоствердження.

Важливою умовою реформування суспільно-економічного розвитку є необхідність цілеспрямованого виховання культури потреб та споживання. Вчені підрахували, що суспільство довше існуватиме, якщо потреби кожної людини будуть "споживати" не вище 300-500 доларів на місяць. Вищі цифри - гарантія скорочення існування людства взагалі, як з причин дисбалансу, так і з причин екології. Баланс у споживанні це:

- а) розумна, виважена реалізація власних задатків;
- б) відповідальне відношення до праці;
- в) активність у реалізації соціальних програм;
- г) забезпеченість порядку та злагоженості на всіх щаблях суспільної ієрархії;
- д) висока цивілізованість або громадянськість — все те, що безсумнівно впливає на якість рівня самоствердження особистості.

Культура потреб та споживання є одним з елементів загальної культури особистості, бо має власні форми прояву, відносну самостійність та якісний рівень. Ця потреба не може бути відокремленою від історично конкретних форм культури, її можна характеризувати як використання найбільш раціональних засобів споживання, адекватних рівню розвитку суспільних відносин і як абстрактну гарантію самоствердження особистості.

Інший критерій — **ціль, мета**, напрямок думок та дій. Не всіляка ціль сприяє самоствердженню, а лише та, що не вносить у життя інших та у власне — дисгармонії. Соціально вагома ціль, сприйнята особистістю зацікавлено, зараджує духовності, одночасно збуджує у напрямку до добротворчості і самоствердження на благо всіх.

Процес самоствердження — це не одиничний акт, до якого індивід готується все життя, а потім немов би виконує свою Місію на Землі і йде у небуття. Життєвий шлях — це безперервний ланцюг самостверджень, який межує іноді навіть з актами самозаперечення, зі спробами саморуйнації, як моральними, так і фізичними. Сюди відносяться і дурні звички, і негативний модус життя, і байдужість, тощо. Масштаб самоствердження теж різний — від повсякденних дій і справ — до героїчних вчинків. Людина -- єдина істота, яка володіє творчою силою розуму і здатністю цілеспрямовано, за своїми мірками, переробляти навколишній світ, впливати на процеси і події. Вагомість цілей відповідає загальному плину історії у прогресивному напрямку. Відповідно, самореалізація та самоствердження особистості може набувати найбільш якісного рівня, найбільш повно задовольняти суспільні вимоги і власні духовні потреби.

Економіка динамічної держави вимагає від особистості реалізації максимуму творчого потенціалу, який необхідно спрямувати на подолання викривлень перехідного періоду та соціальних деформацій з цим пов'язаних. Діяльність у сукупності розуміється як творча, але кожна її форму назвати творчою підстав немає.

Для потреб самоствердження у **категорії "творчість"**, як правило, використовують критерій: "я можу так, як не може ніхто інший", що додає самоцінності особистості, активізує її, прикрашає, збагачує сенс життя, допомагає самостверджуватись адекватно задаткам. Намагатись вдосконалити оточуючий світ, оптимізувати людський настрій, інтенсифікувати практику людського існування у напрямку до добротворчості та доброзичливості — це *вищий рівень*, академічний наслідок творчого самоствердження особистості. Це ймовірно лише у соціальному тонусі, т.т. при вихованій потребі власну життєву програму узгоджувати з необхідностями суспільства. Застережемо, що не всі "заявки спільнот" слід задовольняти. У суспільстві виникають непередбачувані, нерегламентовані відносини, далекі від кодексу честі, тому особливо сервільна психологія недоречна і небезпечна. Критичного погляду потребує кожна ситуація, яка виникає у житті.

Соціальний тонус, як критерій самоствердження особистості — це насамперед збалансованість соціальних якостей індивіда, його здатності оцінювати ситуацію. Загальної спрямованості цілей у жодній громаді не існує, *але* переважати повинні неререгресивні і нестагнаційні напрямки у засобах досягнення мети. Взагалі, соціальний тонус суспільства нагадує ковдру, в якій якість визначається множиною вузликів. Соціальний тонус особистості виявляється насамперед в її практичній діяльності і формується під впливом взаємного процесу, а саме: а) напрацювань духовності особистості — потреби, інтереси, ціннісні орієнтири; б) наявністю необхідних умов для реалізації власного "я".

З другим пунктом завжди складно, сучасне суспільство хворіє, сподіваємося не безнадійно. «Тимчасові перебудови» набули зтяжнього характеру, але, бажано вірити, що нездужання українського суспільства не вічне. Людина вирішує сама, пройти їй повз зло, або втрутитись; зробити спробу щось змінити на краще, чи залагти під ковдрою байдужості; жити творчо, активно або ж скиглити денно і нічно, перебувати у лінощах, очікуючи "манни небесної", не протидіяти зашкарублості, з таємною думкою "якось буде...".

Соціальний тонус — своєрідний градус життєдіяльності з турботою про світ, своє місце у ньому, з піклуванням про якість свого короткочасного життя. Сюди відноситься також і психологічна рівновага, що базується на соціально-політичних, моральних та естетичних ідеалах, принципах, уподобаннях. На соціальний тонус впливають матеріальні та духовні події, їх оцінки. Категорія "соціальний тонус" відноситься до суб'єктивно-об'єктивних детермінант у самоствердженні. Це міра усвідомленості особистістю суспільних інтересів та власного відношення до подій. Вимоги до соціального тонусу зростають постійно, слідуючи за кардинальними змінами та потребами суспільства.

Перспективи самовдосконалення особистості завжди приваблювали науковців, впливали на формування потреби у самоствердженні на всіх рівнях соціальної детермінації:

По-перше -- це об'єктивні умови, як "загальний фон" соціальної детермінації особистості; по-друге -- це безпосереднє соціальне оточення, як специфічний фактор; по-третє -- це внутрішній стан особистості, як одиничний фактор у структурі соціального детермінізму.

Сучасна особистість залежить від об'єктивних умов рівно так, як залежала від них у всі епохи, однак, абсолютизувати соціальний детермінізм особистості не слід, бо це хибний шлях до потурання фаталізму. Особистість має відносну, досить стійку самостійність, вона здатна долати умови існування, виходити на заповітний рівень самоствердження. Якщо розібратись, то питання відносної самостійності особистості — це зовсім не фатальна обумовленість "жорсткої" детермінації, а специфіка самого детермінізму. Виходити з проблеми взаємодії складних соціальних факторів з особистістю чисто механістично і не враховувати власного бажання активності особистості, її потреби у самоствердженні на вищому рівні, не практично, бо на еволюцію людського потенціалу у цьому випадку залишається дуже слабка надія.

Постійна невдоволеність, самокритичність, потреба вийти за межі існуючого, вдосконалити і вдосконалитись, самоствердитись — вимагає від особистості творчої наснаги на шляху можливостей віднайти і виявити себе. Пошуки не обов'язково повинні мати риси масштабних справ, складності любого рівня привабливі, особливо зі змістом "необхідності для когось". Беспокійна і совітлива людина завжди бажає досконалості, завжди у центрі різних життєвих ситуацій. Як правило, такі особи створюють незручності чиновництву, міщанинові, але для суспільства вони єдиний двигун у потягу життя. Саме такі особистості і є квінтесенцією всього суцього, саме вони забезпечують моральне здоров'я суспільства.

Попри всі негаразди необхідно свідомо і наполегливо працювати на перспективу, бо регрес та дегенеративні зміни малопривабливі категорії для кожного. Важливо пам'ятати про баланс між вимогами до людини та потребами забезпечувати її необхідності для нормальної життєдіяльності. **Коли державна машина робить зі своїх членів тільки засоби для власних цілей, то вона сама штовхає людей на шлях аморалізму, кількість якого швидко переходить в якість того ж соціуму.** Фінали в історії відомі: Італія, Греція, Німеччина, Лівія, Румунія, Югославія, тощо.

Прорахунки суспільних інститутів у задоволенні запитів особистості можуть викликати у значної частини пасивну позицію, настрої апатії, байдужості, навіть агресії. Сьогодні це вже досить очевидний фон нашого існування. Громадяни занадто довго жили "перспективою", жертвуючи сьогоденням, а для самовдосконалення особистості треба не лише усвідомлювати повсякденні настрої та атмосферу, в якій існує та викристалізовується особистість, а відстежувати моральні норми, напрацьовувати ідеали, без яких людина у суспільстві себе не знайде. Необхідно постійно стимулювати природні якості людської волі, цілеспрямованість, альтруїстичні поривання. Духовні запити особистості природно зливаються в єдино вірне могутнє русло вдосконалення — творче самовдосконалення. Слідуючи за фантомом надлюдини, як ідеалом, ми повинні реалізувати творчу енергію іддивіда, це процес синергетичний за станом, це альфа і омега зростання тих досконалостей, на які націлена людська воля.

Досконала особистість завжди відрізняється позитивними духовними якостями, збалансованим станом рівноваги у своїх бажаннях "брати та віддавати", що робить її шляхетною і вольовою у безперервній потребі творити, **ділитись та неодмінно отримувати** щось, віддаючи. Є сенс на останок звернутись до поетичних рядків виховання дитячого будинку, відомого російського поета Євгенія Євтушенка, що у даних рядках виявився вдумливим філософом:

Хватит мелко самоутверждаться —
я уж, слава богу, не дитя.
Надоело самоутруждаться,
грудь свою выпячивать, пыхтя.
Из моих небренных наблюдений

все-таки я понял наперед:
жажда мелких самоутверждений
к саморазрушению ведет.
Все проходит — женщины, известность,
множество заманчивых огней.
Остается внутренняя честность.
Самоутверждение только в ней.
Самоутверждение бессмертно,
если не стремясь в бессмертный сан,
для себя и мира незаметно
утверждаешь большее, чем сам.*

Самоствердження особистості є головним соціокультурним механізмом подолання відчуження. Рівні самоствердження особистості – це соціокультурно побудовані моделі саморозвитку, що на підставі метапроектного синтезу правлять квінтесенцією цілепокладання у сценарії життя особистості.

* *Евтушенко Е. Из старых и новых тетрадей. — Знамя. — 1987. — № 4. — С. 7-8.*

Література:

- 1. Абульханова - Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова - Славская .- М.: Наука, 1980.*
- 2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. - СПб.: Питер, 2001.*
- 3. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека. /Л.Н. Коган.- М.: Мысль, 1984.*
- 4. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу; [пер с англ. А.М. Татлыбаевой] / СГ,? Tdhfрbz? 1999.*
- 5. Цыбра Н. Ф. Самоутверждение личности: социально- философский анализ. / Н.Ф. Цыбра.- Киев-Одеса: Вища школа, 1989.*
- 6 Цибра М. Ф. Метанойя / М.Ф. Цибра.- Одеса: Астропринт, 2006.*

* *Евтушенко Е. Из старых и новых тетрадей. — Знамя. — 1987. — № 4. — С. 7-8.*